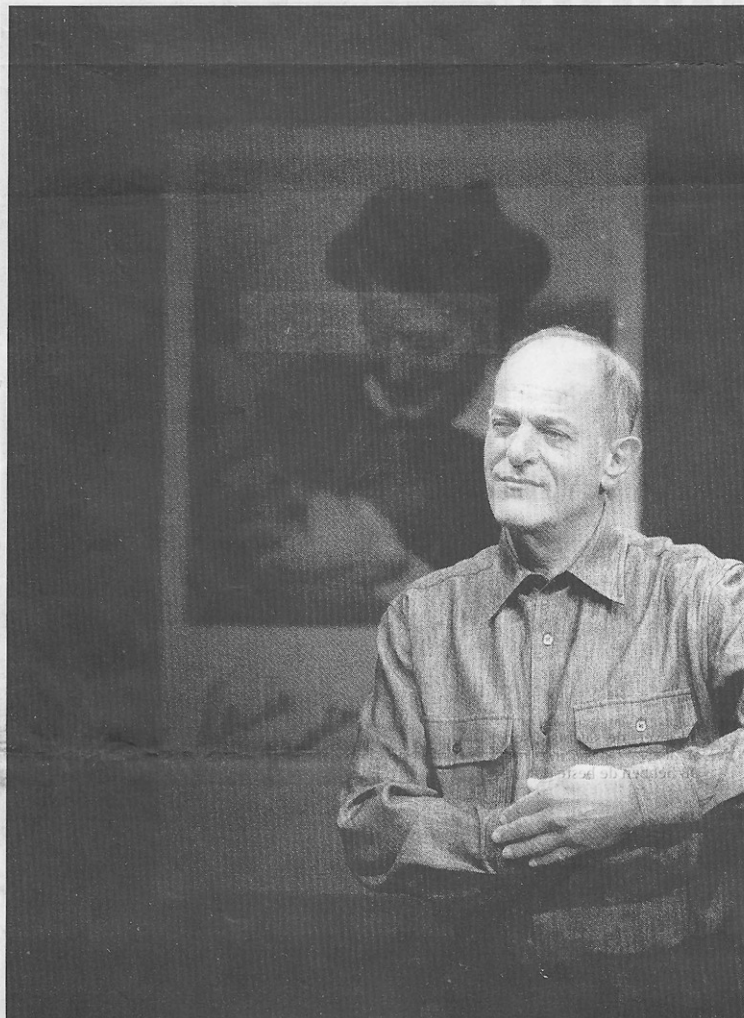

Versteend verdriet

Eduard Leuwe: 'Ik heb het nu zo vaak gespeeld, dat ik me er beter, sterker door voel.' (Foto Syll Schaap)

Oorlogsverhaal in gebarentaal

Eduard Leuwe brengt verhaal van zijn moeder

door Madeleine Rood

Zes maanden was Eduard Leuwe, toen hij naar zijn eerste onderduikadres werd gebracht. Zijn (joodse) moeder had haar baby afgestaan en zeventien onderduikadressen en drieënhalf jaar later kwam haar zoon weer bij haar terug. Wat zijzelf in de oorlog had meegemaakt, haar onderduikperiode en haar grote zorgen om haar drie kinderen, heeft Eduard nooit geweten. Totdat zijn moeder, twee jaar voor haar overlijden, alles voor hem opschreef. Zijn twee zussen wisten wel iets meer, maar omdat Eduard doof is, heeft hij haar verhaal nooit gehoord. 'Ze vond het moeilijk mij recht aan te kijken en erover te vertellen.' Nu vertelt hij haar verhaal op toneel, in gebarentaal.

Eduard Leuwe is zijn hele leven goudsmid geweest. De laatste jaren is hij vooral te vinden bij het Handtheater, waar hij in een paar producties heeft gespeeld. Bij Het Handtheater maken dove acteurs voorstellingen voor doven en horenden. Eduard Leuwe is met zijn 59 jaar een van de oudste. Zijn voorstelling 'Versteend verdriet' is uniek te noemen. Weinig dove joden hebben de oorlog overleefd. Vier, om precies te zijn. Overleven in de kampen was moeilijk, aangezien ze de bevelen van de Duitsers niet hoorden. Ze werden ongehoorzaam bevonden en strenger gestraft of doodgeschoten. Eduard staat nu met 'Versteend verdriet' op het podium. Zeventig procent van het publiek is horend. De voorstellingen zijn dankzij een tolk ook goed te volgen.

Eduard Leuwe las het verhaal dat zijn moeder voor hem had geschreven en samen met Mie-

ke Julien van Het Handtheater heeft hij er een voorstelling van gemaakt. Eduard vindt het moeilijk erover te vertellen, gebaart hij. Hij vertelt met gebaren, Mieke vertaalt: 'Mijn moeder heeft alles opgeschreven wat er in de oorlog is gebeurd. Dat vond ze moeilijk om aan mij te vertellen. Met mijn zusjes kon ze praten, hoewel ze hen ook weinig vertelde. Ik moest liplezen. Mijn moeder moest mij dus aankijken om het mij te vertellen en daar had ze enorme moeite mee. Daarom heeft ze het aan het eind van haar leven voor mij op papier gezet.'

ONZEKERHEID

Ze schreef hoe ze twee kinderen naar een onderduikadres bracht en zelf op dertien verschillende onderduikadressen heeft gezeten, voortdurend in onzekerheid over haar eigen lot en dat van haar kinderen. Eduard heeft in Limburg ondergedoken gezeten.

In het stuk speelt hij de rol van zijn moeder, zijn tante en ook die van een Duitse soldaat die de maatregelen tegen de joden aankondigt. Hij speelt ook zichzelf als volwassen man.

Mieke Julien tolkt zijn gebarentaal. 'Tijdens het stuk is het alsof ik met een onzichtbare draad aan Eduard vast zit,' zegt ze. 'Ik moet hem volgen en ben een soort ondertiteling, de stem onder Eduard.'

Hij wil graag het verhaal aan het publiek doorgeven. 'Want veel jonge, joodse mensen weten niets van hun eigen geschiedenis.' Zelf begreep hij weinig van de oorlog en de geschiedenis van zijn ouders. 'Toen ik jong was, vertelde mijn moeder er liever niets over, maar later wilde ik wel alles weten. Een ding weet ik nog goed. Ik was een jaar of acht en elk jaar gingen

we op 4 mei naar de dodenherdenking, bloemen leggen bij het monument. Maar ik begreep niet wat er gebeurde. Iedereen huilde, trams stopten en mijn moeder zei dat er niets aan de hand was. Ik was kwaad, emotioneel en schrok ook. Ik voelde de sfeer, de invloed, de twee minuten stilte.'

Pas een paar jaar voor haar dood, schreef ze haar verhaal voor haar zoon op. Eduard weet nog goed toen zijn moeder hem het boek gaf. 'Ze was bij mij thuis, gaf het mij en liep de kamer uit.' Hij las het niet meteen. Hij vond het boeiend en eng tegelijk, was verbaasd en legde het opzij. Tot zijn moeder drie jaar geleden overleed. Hij las het en is nu trots op haar. 'Als je leest wat ze heeft meegemaakt. Ze was nergens welkom, werd steeds weggestuurd, maar heeft toch haar ster afgedaan en reisde zonder papieren in de trein. Ze had durf, o ja. Maar na de oorlog durfde ze niks meer. Er was niks van over.' Mieke Julien voegt toe: 'Ze heeft alles voor haar drie kinderen gedaan. De kracht kreeg ze om haar kinderen te redden.'

Kracht krijgt Eduard nu door haar verhaal op toneel te brengen. 'Als ik het niet gespeeld zou hebben, was het minder goed voor me. Het lijkt op therapie. Ik hoef niet naar een psychiater, ik heb het nu zo vaak gespeeld, dat ik me er beter, sterker door voel.'

Hij strijkt met twee handen over zijn hart: 'Ik vind het heerlijk om haar te spelen. Ik weet niet precies waarom. Ik was altijd dol op mijn moeder.' Mieke Julien: 'Als jij haar speelt, lijkt het alsof ze weer een beetje leeft.'

Het Handtheater met 'Versteend verdriet'. Papenstraattheater Zwolle, vrijdag 9 november, 20.30 uur.